

Marta Elżbieta Machowska

"Czechy a Polska : na progu czasów
nowożytnych", Jaroslav Pánek, tłum.
E. J. Baron, H. Gmiterek, W.
Iwańczak, J. Tomaszewski, Toruń
2014 : [recenzja]

Historia Slavorum Occidentis 1(10), 298-301

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Jaroslav Pánek, *Czechy a Polska. Na progu czasów nowożytnych*, tłum. E. J. Baron, H. Gmiterek, W. Iwańczak, J. Tomaszewski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, I wydanie, ss. 639.

Jaroslav Pánek urodził się 23 I 1947 r. w Pradze. Jego studenckie lata przypadły na okres po Praskiej Wiośnie, kiedy panował niesprzyjający historykom klimat polityczny. W latach 1965-1970 studiował archiwistykę, historię oraz sławistykę na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola w Pradze. W latach 1970-1975 pracował w Archiwum Okręgowym w Beneszowie. W 1976 r. rozpoczął pracę jako asystent Instytutu Historii Czechosłowackiej i Świata Czechosłowackiej Akademii Nauk w Zakładzie Historii Średniowiecznej i Wczesnonowożytnej. Głównym obszarem zainteresowań J. Pánka są dzieje Czech i Słowacji. W latach 1998-2005 pełnił funkcję dyrektora Instytutu Historii Czech i odegrał istotną rolę w pracach nad takimi publikacjami, jak *Czeski słownik biograficzny* czy *Akademicka Encyklopedia Historii Czech*. W 2005 r. został wybrany wiceprezesem Akademii Nauk Republiki Czeskiej i koordynował pracę Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych. Prowadzi aktywną współpracę w rejonie Europy Środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Polski. J. Pánek jest doktorem *honoris causa* Uniwersytetu Opolskiego oraz Uniwersytetu w Pardubicach. W ciągu blisko pięćdziesięciu lat jego bibliografia przekroczyła kilka tysięcy pozycji, wśród nich m.in. fundamentalne dzieła o ostatnich przedstawicielach rodu Rožmberków, prace zespołowe, studia źródłowe, sprawozdania z konferencji, recenzje, wywiady, przekłady beletrystyki, artykuły itd. Prace J. Pánka mają w dużej mierze charakter interdyscyplinarny, łącząc w sobie elementy historii państwa, prawa, sztuki oraz językoznawstwa. Do najważniejszych dzieł czeskiego historyka należą: *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance, Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552, Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra, Vilém z Rožmberka, Politik smíru Smolná kniha městečka Divišova z let 1617-1751*. J. Pánek pełni również funkcję redaktora naczelnego *The Czech Historical Review* oraz *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma*.

Czechy a Polska. Na progu czasów nowożytnych to zbiór 35 esejów, studiów i przyczynków, opublikowanych wcześniej¹, głównie w języku polskim. Podstawowym założeniem pracy J. Pánka jest kompleksowe spojrzenie na historię Czech i Polski w komparatystycznym ujęciu, które do tej pory było w historiografii pomijane, jedynie sygnalizowane jako godny zbadania problem bądź też materiał ten został opracowany wcześniej, lecz w sposób niewystarczający dla współczesnych badaczy. Zdecydowaną większość z wybranych przez autora esejów przetłumaczyła Elżbieta J. Baron. Po jednym eseju przetłumaczyli Henryk Gmiterek², Jerzy Tomaszewski³ oraz Wojciech Iwańczak⁴.

Praca została podzielona na pięć zasadniczych części. W pierwszej części zatytułowanej „Wspólne dzieje” przedstawione są zagadnienia dotyczące wzajemnych relacji od początków państwowości Polski i Czech do 2004 r. – momentu wejścia do Unii Europejskiej. Badania nad tym problemem rozpoczęły się znacznie wcześniej⁵, jednak najnowsze opracowanie J. Pánka znacznie poszerza dotychczasową perspektywę i skupia się przede wszystkim na podobieństwach oraz wspólnych punktach. Co najważniejsze, w oparciu o porównanie dotychczasowych dziejów Polski i Czech, stawia tezę, że koegzystencja obu narodów, silnie naznaczonych przez historię europejską (wpłata w ten rozdział rewizję granic w XX w. oraz kwestie istotne dla kształtu i sposobu myślenia o Europie Środkowej), jest doskonałym przykładem harmonii i pluralizmu we wzajemnych stosunkach.

W kolejnej części zatytułowanej „Polska i Czechy, Czesi i Polacy” autor skupia się na wpisaniu dziejów Polski i Czech w szeroki kontekst historii

¹ Były one publikowane m.in. na łamach Kwartalnika Historycznego, Przeglądu Historycznego, Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej, Rocznika Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Przeglądu Zachodniego a także Historica. Historical Sciences in the Czech Republic oraz w licznych tomach pokonferencyjnych w latach 2000–2012 (na podstawie umieszczonej w książce noty wydawniczej).

² J. Pánek, *Praskie środowisko akademickie w XVI–XVIII stuleciu* [w:] *W kręgu akademickiego Zamościa*, tłum. I red. H. Gmiterek, Lublin 1996.

³ J. Pánek, *Mniejszości narodowe i religijne w tysiącletnich dziejach ziemi czeskiej*, tłum. Jerzy Tomaszewski, Przegląd Historyczny 94 (2003), s. 65–76.

⁴ J. Pánek, *Epoka nowożytna w badaniach czeskich u schyłku XX wieku. Organizacja, temat, metody*, tłum. Wojciech Iwańczyk, Kwartalnik Historyczny 108 (2001), s. 85–102.

⁵ W przedmowie wspomniane są dwie prace: T. Leher-Splawiński, K. Piwarski, Z. Wojciechowski, *Polska–Czechy. Dziesięć wieków sąsiedztwa*, Katowice–Wrocław 1947 oraz J. Macůrek, V. Žáček, *Češi a Poláci v minulosti*, I–II, Praha 1964–1967.

Europy u progu renesansu. Zestawia ze sobą poglądy Polaków na kwestie czeskie oraz sposób postrzegania w Czechach zagadnień polskich. Zwraca uwagę na pozytywne stosunki między dwoma narodami, możliwe dzięki pośrednikom z kręgów elit politycznych oraz kulturalnych. W trzeciej odsłonie „Społeczeństwo i ustrój prawny Czech” konfrontuje ze sobą mity i obiegiwe opinie dotyczące historii Czech w XVI i XVII w. To czas niezwykle ważny, w obliczu wydarzeń bezpośrednio poprzedzających bitwę pod Białą Górą, kiedy to Czechy znalazły się pod panowaniem Habsburgów. Autor zwraca w tej części szczególną uwagę na dysproporcje w strukturze narodowościowej i religijnej na terenie Czech oraz pierwsze symptomy budowania tożsamości narodowej w oparciu o koncepcję Europy Środkowej.

Natomiast w następnej części zatytułowanej „Sylwetki panujących” autor poświęca uwagę czterem panującym władcom z dynastii Habsburgów: Ferdynandowi I, Maksymilianowi II, Rudolfowi II oraz Fryderykowi Wiltelsbachowi. Przedstawia te postaci z perspektywy czeskiego społeczeństwa, dokonując weryfikacji i rzetelnej oceny ich rządów. Wybiera sylwetki władców, rządzących na przełomie XVI i XVII w., aby ukazać początki budowania w czeskim społeczeństwie tożsamości narodowej, która u progu XX w. i w konsekwencji I wojny światowej, pozwoli na odbudowanie czeskiego państwa.

Ostatnią część – „Historycy i dziejopisarstwo” – autor poświęca na przybliżenie najnowszych dokonań w dziedzinie historiografii zarówno w Polsce, jak i w Czechach. Podkreśla potrzebę międzynarodowej współpracy ze względu na bliskość geograficzną, ale również dosyć zbliżone dzieje, wspólne punkty w historii itp. W tym miejscu zwraca szczególną uwagę na historiografię XX w., naznaczoną w obu krajach przez skomplikowaną sytuację polityczną.

Chociaż tytuł pracy J. Pánka sugerowałby koncentrację myśli autora wokół tematów związanych z przemianami, jakie zaszły w Polsce i Czechach na przełomie XIV i XV w. – u progu nowożytności – to jednak czeski historyk spogląda ze znacznie szerszej perspektywy na dzieje obu narodów. Wybiera kluczowe momenty dla historii państw na przestrzeni dziejów – od czasów średniowiecza aż do wydarzeń związanych ze wstąpieniem państw Europy Środkowej do Unii Europejskiej. Przedstawia dzieje w sposób paralelny, który pomaga zrozumieć wielowiekowe, wzajemne relacje i wpisać je w szerszy kontekst, nie tylko historii regionu Europy Środkowej, ale także

w historię powszechną Europy. Autor korzystał w swoich pracach z ogromnej liczby źródeł i opracowań, nie tylko w języku czeskim, ale także w języku polskim, niemieckim czy łacińskim oraz z ogromnego dorobku historiografii środkowoeuropejskiej w tym zakresie. W oparciu o analizę, a przede wszystkim krytykę, materiału badawczego, autor prezentuje syntetyczne tezy dotyczące wzajemnych relacji pomiędzy wybranymi krajami Europy Środkowej, dostrzegając podobieństwa, ale również uwypuklając różnice w celach i metodach. Jak już wcześniej wspomniałam, czeskiemu uczonemu udało się wzbogacić swoje dotychczasowe publikacje o najnowszy stan badań nad poszczególnymi problemami dotyczącymi społeczeństwa, kultury oraz polityki na przestrzeni dziejów Polski i Czech.

Lektura wybranych esejów J. Pánka daje czytelnikowi możliwość zapoznania się z najnowszymi badaniami historiografii czeskiej i polskiej na temat kwestii wzajemnych relacji i koegzystencji obu państw na przestrzeni dziejów. Szeroki zakres materiału badawczego, przystępny język oraz komparatystyczne ujęcie pozwala dostrzec podobieństwa charakterystyczne dla krajów Europy Środkowej. Przede wszystkim zbiór ten jest przyczynkiem i inspiracją do dalszej współpracy w regionie w zakresie badań nad „wspólną” historią. Niewątpliwie największą zaletą pracy czeskiego historyka jest z jednej strony komunikatywność języka, jakim operuje autor, a z drugiej sprawne i poparte akrybią wykorzystanie materiału badawczego.

Marta Elżbieta Machowska (Poznań)